

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL:

In România un an . . . . . 10 lei
„ „ „ „ „ 6 „
In toate țările uniunii postale un an 12 „
„ „ „ „ „ 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICĂ, LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR:

C. RĂDULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMĂR:

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitari de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/8 pagină: 10 lei.

No. 2.

DUMINICĂ 19 OCTOMBRE 1908

Vol. 5.

SUMARUL:

NOUȚĂȚI:

Socialiștii germani și criza balcanică. — Autonomia Bosniei. — Igienă socială. — Peter Rosegger. — Aniversarea A. S. Principelui Carol.

POLITICĂ:

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Drepturi pentru Dobrogea.*
S. CIHOSKI. *Meetingul național.*

ȘTIINȚE SOCIALE:

I. RĂDUCANU. *Din Bosnia și Herzegovina.*

LITERATURĂ:

PETER ROSEGER. *Visul Cărbunarului.*

PEDAGOGIA:

I. P. BURICESCU. *Pedagogia și Mediocritatea.*

TEATRU:

NICOLAE PANDELEA. *Asupra dramei «Ultimul Vlăstar»*

NOUȚĂȚI

Socialiștii germani și criza balcanică.

Evenimentele petrecute în timpul din urmă în Balcani provoacă, după guverne, și pe partidele politice europene să își spună cuvântul lor. Iată cuvântul socialiștilor germani (după revista de partid *Die neue Zeit*, 10/23 Oct. 1908):

Evenimentele din urmă, care se petrec în Europa nu se pot înțelege decât avându-se în considerație revoluția rusă. Dacă n'ar fi fost o revoluție în Rusia, anii trecuți, nici popoarele din Austro-Ungaria nu s'ar agita pentru drepturi constituționale, nici Ferdinand prințul Bulgariei nu s'ar fi proclamat țar al Bulgariei, nici Austria n'ar fi anexat Boșnia și Herzegovina, nici înainte de toate Turcia nu ar fi devenit în principiu țară constituțională. Revoluția rusă, deși numai o frântură din aceea ce eră să fie, a deșteptat din nou veleitățile politice a diferitelor clase sociale și a împins la ascuțirea conflictelor existente din Europa.

Logica faptelor se reconstitue astfel: Dacă n'ar fi fost Rusia slăbită de revoluțiune, n'ar fi fost nici brusca eșire a Austriei cu proiectul de cale ferată în Sandjac, eșire care a precipitat evenimentele în Balcani. Rusia a trebuit să privească la manifestarea apetiturilor Austriei fără să se poată împotrivi. «Noi

nu putem întreprinde nici un război, fiind-că Rusia înainte de toate are nevoie de pace și de reculegere a forțelor sale în urma zguduitorilor suferite în ultimii ani» — așa se exprimă Iswolsky, la 5 Aprilie 1908 înaintea Dumei.

Din slăbiciunea Rusiei a răsărit curajul Austriei, care propuse proiectul unei căi ferate în folosul său. Rusia neputând amenința serios cu armele, rămase să amenințe la masa verde a diplomaților... Aceștia inventară atunci politica... compensațiilor: Austria fu amenințată cu proiectul de cale ferată spre Adriatica, în care își găseau compensații celelalte state balcanice și Italia. «Noi nu împiedicăm pe Austria să-și construiască linia ferată pe care o dorește, dar sprijinim la rândul nostru proiectul linii care este mai folositor statelor balcanice» — zice acelaș domn Iswolsky.

De altfel, această politică de compensații nu a fost inventată acum; ea este politica tradițională a Rusiei și a Austriei în peninsula balcanică. Amândouă aceste puteri caută să facă în acest colț al Europei un echilibru de slăbiciuni. Turcia este slăbită, dar în acelaș timp sunt oprite și celelalte state balcanice să se ridice în putere. Când unul din aceste state devine preponderant, imediat politica celor două imperii inventează compensații pentru celelalte state. Turcia bate în război pe Grecia, dar Grecia capătă compensații: acesta este exemplul tipic, urmat în toate ocaziile.

Programul dela Mürzsteg, convenit între Austria și Rusia, eră în vederea continuării acestui echilibru de slăbiciuni. Popoarele mici balcanice nu aveau de aci înainte să mai lupte în contra Turciei, căci aceasta eră pusă sub tutelă, ci în contra diplomației europene.

Aceasta este situația și în momentul de față. Austria profitând de slăbiciunea Rusiei, vrea să rupă acordul de la Mürzsteg, în folosul său; iar Rusia aleargă la diplomație și la politica de compensații...

Criza balcanică nu poate primi o soluție dela diplomația europeană. Soluția trebuie să vină dela însăși popoarele balcanice, și ea nu poate fi alta decât *uniunea statelor balcanice*.

Statele balcanice să formeze între ele o uniune politică și economică, fiindcă numai astfel ele vor putea să se emancipeze de sub influența nefastă a diplomației europene.

Autonomia Bosniei.

Österreichische Rundschau (1 Oct. 1908), care exprimă dorințele guvernului austriac în chestiunile balcanice, scrie următoarele cu referire la autonomia Bosniei:

Autonomia politică poate fi considerată sau ca o încoronare a educațiunii unui popor, sau ca un mijloc pentru a provoca increderea în sine a poporului. Dar aceea ce se poate zice despre autonomia politică a unui popor în genere, nu se poate zice despre autonomia politică a Bosniei, fiind-că aci chestia

să complică cu drepturile pe care le are imperiul Austro-Ungar asupra acestei țări.

După proclamarea constituționalizmului în Turcia, Austria trebuie să procedeze la anexarea Bosniei, căci altfel s'ar fi putut întâmpla ca Bosnia, fiind nominal o parte a imperiului turc, să trimeată deputați în parlamentul din Constantinopol, și așa să se deslipească cu încetul de Austria. În momentul de față când unii se gândesc să acorde Bosniei autonomia, trebuiesc amintite drepturile Austriei, și riscurile pe care aceasta din urmă le-ar avea în urma unui asemenea act.

Partizani ai autonomiei sunt negreșit, în prima linie, tinerii indigeni care aparțin clasei intelectualilor. Aceștia cred că îndepărtând birocrațismul austriac vor câștiga cu mai multă înlesnire pozițiuni sigure pentru ei. Apoi în favoarea ideilor de autonomie vine și politica greșită de până acum a Austriacilor în Bosnia. Austriacii, «Șvabi», n'au știut să se impună poporului. Poporul bosniac are o mentalitate orientală și ca atare el nu respectă decât pe cuceritori războinici. Șvabi s'au purtat însă uman și cu liberalitate; și consecința a fost că ei n'au fost socotiți ca stăpâni ai Bosniei pentru totdeauna. Indigenii au așteptat cu resemnare plecarea acestor străini într'un timp apropiat; mulți n'au voit chiar să-și hotărâneasă muștile așteptând plecarea Șvabilor. Greșit au procedat Austriacii și în distribuirea justiției. Legislația bosniacă este o amestecătură de obiceiuri orientale și de legi occidentale, așa că ea nu mulțumește nici cerințele indigenilor nici cerințele culturii europenești. Aceiași învinuire se poate aduce și în ce privește administrația austriacă. Ea n'a mulțumit pe nimeni. Indigenii musulmani regretau drepturile lor de odinioară, drepturi cari erau încă repetate în cele l'alte țări balcanice; iar indigenii sârbi, aveau gândul în spre Belgrad. Pan-islamismul și pan-sărbismul găseau astfel un prea slab obstacol în zelul funcționarilor austriaci...

Această stare trebuie îndreptată pe viitor, și această îndreptare nu poate fi mijlocită prin acordarea autonomiei. Cu Bosniacii nu trebuiesc să continue politica de până acum. Bosniacul trebuie să învețe să asculte și să fie supus, înainte de a fi cetățeanul unei țări autonome. Ideile de libertate produc în țările balcanice numai neliniște și chaos; aceste țări trebuiesc administrate cu energie.

Așa gândesc cei din Viena: anexarea Bosniei și Herzegovinei este începutul unei administrațiuni energice.

Igienă socială.

Intr'o lucrare publicată în revista «Berliner klinische Wochenschrift» bacteriologul Profesor Dr. M. Kirchner publică un studiu important, din care rezumăm cele ce urmează:

Condițiunea principală în combaterea epidemiilor cu succes este de a-și da seama cât de timpuriu de ivirea primului caz de boală infecțioasă.

De bună seamă că întreprinderea aceasta ar putea fi sprijinită de toți medicii practicieni, dacă fiecare din ei și-ar putea însuși o cultură bacteriologică atât de minuțioasă, încât să fie în stare să facă singur diagnosticul bacteriologic al tuturor boalelor infecțioase, inclusiv holera.

Lucrul acesta este însă cu neputință, de oare ce numai specialiștii bine pregătiți, cari cunosc la perfecțiune toate metodele cercetării bacteriologice, sunt în stare să puie un diagnostic bacteriologic sigur al holerei, ciumei, difteriei, febrei tifoide și chiar al tuberculozei.

În baza experiențelor dobândite, s'a alcătuit în Prusia organizarea cea nouă, care a și fost trecută în bugetul anului 1907. Există în Prusia zece oficii pentru cercetări medicale, sub direcțiunea medicilor primari de județe (la Gunbinnen, Postdam, Stetin, Magdeburg, Lugnitz, Hannover, Stade, Münster, Coblenz, Düsseldorf) și șapte stațiuni pentru cercetări medicale (la Marienwerder, Bromberg, Breslau, Osnabrück, Wiesbaden, Trier, Sigmaringen) conduse de asistenții medicilor primari de județe. În afară de acestea, s'au mai pus în serviciul dovedirii epidemiilor următoarele institute: Institutul pentru boale infecțioase la Berlin, Institutul pentru terapia experimentată la Frankfurt am Main, Institutele de igienă din

Beuthen și Posen; cele nouă Institute de igienă ale universităților și Stațiunile pentru diagnosticul febrei tifoide din Trier, Saarbrücken, Neuenkirchen, Saarlouis, și Idar Institutul de igienă și bacteriologie din Gelsenkirchen și unele laboratorii comunale s'au declarat de asemenea dispuse de a face diagnosticul bacteriologic pentru dovedirea epidemiilor.

Nici o organizațiune nu s'a făcut până acum pentru Berlin și împrejurimi.

În aceste institute publice pentru cercetări bacteriologice se vor face, în mod gratuit, toate examenele necesare în interesul dovedirii unei epidemii, fără a face deosebire, dacă examenul este cerut de un medic funcționar sau particular.

Serviciul sanitar a mai luat următoarea măsură: a depus la farmacii vase anume făcute pentru recoltarea și trimiterea materialului de examinat, — în cazurile de difterie, meningită cerebrospinală, epidemică, antrax, dezinterie, tuberculoză și febră tifoidă cari se liberează, fără nici o plată medicilor cari le vor cere.

Fiecare vas este împachetat gata și francat, așa că nu reclamă nici o zăbavă sau cheltuială. Fiecare vas este însoțit de o instrucțiune exactă asupra modului cum trebuie recoltat materialul, care trebuie să fie examinat și un bilet pentru notițe scurte asupra cazului.

Kirchner spune că ar fi de dorit ca în interesul combaterii epidemiilor, medicii să se folosească cât se poate de mult de această instituțiune, nu numai pentru stabilirea diagnosticului și pentru determinarea momentului când încează posibilitatea de infecțiune. Dacă ținem seama de așa zișii «purători de bacili», rezulta și o altă obligațiune, și anume: ca în fie care caz de boală infecțioasă, să supraveghem în mod minuțios și persoanele sănătoase din jurul bolnavului, examinând din punctul de vedere bacteriologic și evacuațiunile rudelor, persoanelor cari îngrijesc pe bolnav, servitorilor etc.

Examinarea aceasta se face fără excepțiune în cazuri de holera; ar fi însă de dorit ca ea să se facă de asemenea în cazurile de difterie, meningită cerebrospinală și febră tifoidă.

* * *

H.

Peter Rosegger.

S'a născut la 31 Iulie 1843 la Alpl lângă Krieglach în Stiria de sus. Părinții săi au fost săteni. Copilăria și-a petrecut-o în pădurile și câmpiile patriei sale, păzind vitele și ajutând pe tatăl său, unde era nevoe. În sat nu se află nici o școală, așa că scrisul și cititul l'a învățat dela un bătrân locuitor, care pe vremuri fusese învățător. Având un fizic slab, tânărul Rosegger nu era propriu pentru munca săteanului. Din pricina aceasta, tatăl său l'a dat să învețe meșteșugul croitoriei la un croitor care umblă din sat în sat. Ucenicia a ținut 4 ani: după sfârșirea ei, Rosegger s'a așezat la Stoeren, unde pe lângă croitoria, care l'hrănea urmă să se ocupe — cum o făcuse și pe vremea uceniciei — cu scrierea unor poezii, povestiri, meditațiuni religioase ș.a., pe cari apoi le citea în cercul puținilor săi prieteni. La 1864 Rosegger și-a luat curagiul de a trimite redactorului ziarului «Grazer Tagespost» câte-va din încercările sale. Din fericire, redactorul și-a dat seama îndată de talentul poetic pronunțat al acestui copil al naturii, stăruind pe lângă câțiva bine-făcători de a-i veni într'ajutor. Rosegger se lăsă de croitorie, veni la Graz și începu săurmeze cursurile la Academia de comerț. Cu sprijinul poetului Robert Hamerling apărî prima lucrare a lui Rosegger: Zither und Hackbrett, care a plăcut mult. Punându-i-se la dispozițiune, din partea guvernului provinciei, o bursă pe timp de trei ani, Rosegger a fost pus în stare să și continue studiile, pe când călătoriile, pe care le a întreprins în urmă, au îmbogățit cunoștințele sale.

Peter Kettonfeier Rosegger este unul din cei mai productivi scriitori austro-germani. El cunoaște până în cele mai mici amănunte locurile și ființele pe cari le descrie, stilul său e firesc, judecata e sănătoasă, fantazia bogată și humorul mai presus de ori ce laudă. Tot ce a scris Rosegger se citește cu plăcere.

Șchia pe care o publicăm în numărul de față este scoasă din volumul pe care Rosegger l-a intitulat «Idilele unei lumi care apune».

H.

Aniversarea A. S. Principei Carol.

În cursul lunii Octombrie A. S. Principele Carol a împlinit vârsta de 15 ani. Acum este în clasa V-a liceală, prin urmare licean de cursul superior, gata de a păși pragul unei activități mai largi. Dela această vârstă începe formarea judecării personale și a deprinderilor cari vor determina apoi în tot cursul vieții manifestările caracterului. Publicul îl va vedea de acum înainte mai des pe A. S. Principele Carol în suita Soveranului, și fără voie, la vederea lui va face și presupunerii asupra ceea ce el gândește și voește. Până acum a fost uniforma care atrăgea atenția, de acum înainte este mica personalitate, care începe să se formeze sub uniformă...

Presa, de regulă, nu cunoaște discrețiunea: dar mai ales când i se oferă ocaziuni ca această aniversare. De alt-fel suntem convinși, că prin indiscrețiile presei nu se va turbura întru nimic dezvoltarea studiilor micului principe. A. S. este un licean, dar un licean dintre acei ce nu se lasă să fie amețit prea ușor.

Toți cari vin în contact direct cu Principele Carol sunt plăcut impresionați de vivacitatea inteligenței sale, și mai ales de spontaneitatea judecării. Aceste calități nu se împreună și cu vivacitatea vorbirei și poate că este un bine. Vivacitatea vorbirei să întrețină dese ori în dauna profunzimei judecării. Principele se arată apoi, în toate ocaziunile, ca o mică personalitate voluntară. El știe ce vrea, și mai ales vrea să știe și alții voința lui. Peste câți-va ani, nu ne îndoiim, această voință se va afirma și în public.

Principele este un mare amator de automobilism. Acestui sport dânsul consacră mare parte din orele libere. Împreună cu câți-va din colegii săi liceeni, a întreprins o excursiune cu automobilul prin Ardeal. Această excursiune l'a impresionat foarte mult și dânsul vorbește și acum de frumusețile țării străbătute. Mai în fie-care an micul excursionist doarme câte o noapte pe vârful Bucegilor, a căror floră o cunoaște perfect de bine. Când automobilul nu este în mișcare, micul Principe îl examinează și se distrează la vederea mecanismului său. Toate roțile și aparatele lui mecanice sunt obiecte de curiozitate intensă, aproape obiecte fascinatoire. Sunt zile în care toate orele libere sunt ocupate cu satisfacerea acestei curiozități.

Cu gustul pentru excursiune, A. S. Principele împreună și o perfectă amabilitate față de colegii săi liceeni, cu care vine în contact. Elevii: Al. și Vasile Romalo, Emil și

Bubi Priboianu, I. Filiti, Ionel N. Tomescu, Sfetescu, Mircea Nenițescu, Otetelișanu, Costinescu, Sc. Mareș etc. sunt tratați ca adevărați camarazi, și aceștia n'au ore mai plăcute de cât atunci când sunt în societatea Principei Carol.

Iubirea pentru armată se manifestă la A. S. foarte pronunțat. A. S. are un registru în care își înseamnă numele comandanților și localitățile unde se găsesc diferitele regimente. Are o deosebită simpatie pentru figurile eroice din istoria omenirii, și înainte de toate pentru Napoleon I. Dintre diferitele arme, pare că artileria îl captivă mai mult.

Studiul geografiei l'a început A. S. prin ajutorul colecțiunii de timbre poștale, și acum încă găsește o mare plăcere în îmbogățirea acestei colecțiuni.

Ca trăsătură caracteristică în toată înfățișarea A. S. Principei Carol se desprinde iubirea sa pentru egalitatea socială. Principele este departe de a fi vanitos pentru rangul său social; este mai puțin vanitos decât multe odrasle ale bogătașilor noștri compatrioți. Este datorită această iubire unei înclinațiuni innăscute a sufletului său, ori este datorită influenței pe care o exercită asupra sa pedagogul ce-i dirijează educațiunea, elvețianul d. Moerlen? este greu de spus în momentul de față! Timpul ne va lămuri odată, ca să știm, dacă avem înaintea noastră un democrat înăscut, sau un aristocrat, a cărui sentimente au fost democratizate prin influența școlii.

Legenda populară adăogase la această înclinațiune spre democratism și înclinațiunile spre risipa bănească, facerea de datorii și altele... În aceste în-

clinații din urmă întrezărea legenda o apropiere încă și mai mare între sufletul Principei și obiceiurile poporului nostru. Se pare însă că legenda n'a prins de loc adevărul. A. S. Principele Carol este departe de a fi risipitor; de datoriile sale, și altele, nici urmă. În această privință avem regretul să constatăm că legenda a fost pornită pe un drum greșit.

Aceasta este deocamdată silueta tânărului licean, despre care bătrânul nostru Soveran nu poate vorbi fără a avea ochii înmuiați de lacrimi, și în care neamul românesc întreg își pune atâtea speranțe.

EDITORIAL

A. S. PRINCIPELE CAROL

POLITICĂ

DREPTURI PENTRU DOBROGEA

Evenimentele din urmă precipită mai mult de cât s'ar crede acordarea de drepturi pentru Dobrogea.

Sunt trei-zeci de ani de când Dobrogea a fost alipită la teritoriul României, la care aparținuse odată pe vremea glorioasă a lui Mircea cel Bătrân. În momentul alipirii s'a socotit, și poate cu drept cuvânt, că nu este oportun a se extinde dintr'odată toate legiunile politice și civile ale României asupra noului teritoriu. Populațiunea Dobrogei însăși n'ar fi înțeles transformarea și n'ar fi profitat de progresul pe care îl ofereau instituțiunile politice ale României față de cele ale Turciei de până atunci. S'a judecat că este mai bine să se lase un stadiu de pregătire, în care să se opereze adaptarea populațiunii la noua stare de lucruri. A fost deci o amânare dictată de cele mai bune intențiuni, și nu o tăgăduire de drepturi; asupra acestui lucru nu mai încape discuție.

Amânarea amenință acum să depășească trei-zeci de ani. Sub ce motiv? Că pregătirea nu s'a făcut în deajuns? Dar a cui este vina? A populațiunii dobrogene în nici un caz. Ea n'ar fi dorit mai bine de cât să aibă o bună administrațiune, o bună organizațiune judiciară și școlară, care să-i facă educațiunea trebuincioasă pentru a înțelege și a ști aprecia drepturile ce decurg din instituțiunile liberale ale României. Dacă guvernele României de până acum n'au fost la înălțimea misiunii lor, aceasta nu trebuie, spre cinstea noastră națională, nici măcar să fie pomenit între cauzele cari ar oprî acordarea de drepturi astăzi. Populațiunea dobrogeană nu are datoria să aștepte până ce guvernele din capitala regatului vor ajunge la înălțimea misiunii lor.

Afară de aceasta mai este o considerație, care nu numai că sprijină acordarea de drepturi, dar constrânge la o acordare cât mai neîntârziată. Această considerație stă în proclamarea constituțiunii turce. Dacă Dobrogea ar fi fost și astăzi o parte integrantă din imperiul turc, ea ar fi cu drepturi politice depline; pe când ca parte din teritoriul românesc aceste drepturi îi sunt tăgăduite! Ce fel, administrațiunea turcească ar fi dat o mai bună pregătire Dobrogei de cât administrațiunea românească?

Știu că sunt între compatrioții noștri unii cari gândesc să obiecteze, că Turcii nu înțeleg drepturile ce li s'au acordat prin constituțiune și prin urmare dobrogenii n'ar trebui să invoce în favoarea lor constituțiunea turcă. Dar această obiecțiune poate fi discutată în teorie, în practică ea este fără nici o importanță. Când toată Europa oficială și cultă a considerat ca un progres transformarea politică a Turciei, nu o să se mai reîntoarcă lucrurile la cea ce a fost înainte, de hatărul teoreticienilor noștri compatrioți! Oficial Turcia este o țară constituțională, pe când Dobrogea, un colț al României, este o țară care nu se bucură de o asemenea constituțiune. Este aceasta o stare normală?

Continuarea situațiunii de astăzi ar putea să dea de bănuț că lumea oficială română consideră Dobrogea

ca un teritoriu de cucerire, iar nu ca un teritoriu național. Și aceasta ar fi cea mai mare greșală. Existența teritoriilor de cucerire este un anachronism pentru cultura timpurilor moderne și constituie în tot cazul o sarcină destul de grea pentru statele mari și puternice, necum pentru statele mici. Afară de populațiunile indigene de pe teritoriul țărilor sălbatice, nu mai există alte populațiuni astăzi cărora să le placă numele de «cucerite»; toate populațiunile cer să fie părtașe la dreptul de suveranitate. Cu deosebire statele mici trebuie să înțeleagă acest curent al vremii, dacă vor să-și păstreze neștirbită autoritatea lor în viitor.

Principalul titlu al României la stăpânirea Dobrogei a stat și stă încă în credința că viitorul acestei țări nu poate fi mai bine asigurat decât contopindu-se cu viitorul României. Trecutul istoric al Dobrogei, pozițiunea etnică a locuitorilor săi, pozițiunea sa geografică, toate concordă în a indica că cel mai apropiat interes al Dobrogei e alipirea sa la România. Așa au judecat puterile semnătura a tratatului de Berlin în 1878, și așa trebuie să rămână pentru judecata oricui în tot restul vremurilor. Dar atunci este oare legală excluderea dobrogenilor dela drepturile politice?

Să lăsăm altor state rolul semet de a face fericirea popoarelor în contra voinței acestora, și noi să ne mulțumim în rolul mai modest de a face fericirea unui popor cu învoirea și colaborarea acestuia. Să acordăm compatrioților noștri dobrogeni toate drepturile politice, dacă voim să fim noi înșine dreți, și mai ales prevăzători.

C. RĂDULESCU-MOTRU

MEETINGUL NAȚIONAL

După două întruniri patriotice ce s'au ținut în provincie, la Brăila și la Bacău, se anunță că și în Capitală va avea loc un mare meeting național, în ziua de Duminică 19 Octombrie. Se va discuta situațiunea creată statului român și națiunii române de evenimentele recente din Peninsula Balcanică.

Eră și timpul să ne decidem odată.

Imprejurul nostru, la marginile țării românești, se succed cu iuteală evenimente considerabile. Echilibrul instabil creat de tractatul din Berlin, periclitat continuu de năzuințele micilor popoare ciuntite prin combinațiunile diplomației puterilor mari, s'a prăbușit la cea dintâi ocaziune favorabilă acestor năzuinți.

Și ocaziunea a fost situațiunea nesigură creată în Turcia de schimbarea radicală a sistemului de guvernământ.

Turcii au operat această profundă schimbare, au înlăturat regimul de corupțiune, spionajiu și umilire națională, cu o abilitate și cu o demnitate care a provocat admirațiunea întregii Europe, și care nu se poate compara în istoria contemporană, decât cu deslăpirea Norvegiei de Suedia. Junii turci, din ce în ce mai stăpâni pe situațiunea internă, vor reclama în curând desființarea capitulațiunilor, a poștelor străine și a tuturor

concesiunilor către străini, pe care se întemeiea fostul regim.

Bulgarii au profitat de tulburările interne ale Turciei, anexând definitiv Rumelia și declarându-se independenți. Iar Principelului lor domnitor i-au conferit titlul de *Țar al Bulgarilor*, ceea ce lasă a se întrevădea că ambițiunea lor merge până a spera să întrunească odată și odată, sub acelaș sceptru, toate teritoriile locuite de bulgari.

Austria, infidelă tractatului din Berlin pe care l'a semnat, dar fidelă politicii sale tradiționale de a se întinde în paguba vecinilor de câte ori «alii bella gerant» anexează printr'un simplu decret două provincii ale Sultanului pe care le dețineă numai cu mandat de administrațiune și pacificare. Un adevărat abuz de încredere.

Serbia se ridică cu cea mai mare energie contra acestui act de rea credință, care dă o lovitură mortală aspirațiunilor ei naționale. Căci Bosnia și Herzegovina sunt două țări sârbești, întinse cât regatul sârbesc, și păreau destinate a se întruni cu patria independentă, la dezagregarea imperiului otoman.

Muntenegrul se asociază la protestările Serbiei.

Grecii profită de ocaziune ca să anexeze insula Creta. Marile puteri ale Europei par stupefiate de loviturile de teatru din Balcani. Intrevederi de miniștri, note diplomatice, proiectul unei conferințe, discuțiuni asupra programului viitoarei conferințe,—ne dau mai mult impresiunea că se caută a se câștiga timp pentru ca să se temporizeze soluțiunile finale până ce va trece iarna cea neprielnică războaielor.

* * *

În fața agitațiunei generale, numai Românii păstrau o liniște olimpiacă, care s'ar fi calificat ușor de inconștiență. Ai crede că românismul este ajuns la culmea desvoltării sale; că se află de pe acum întregit la o laltă întreg neamul românesc; că și-a realizat toate aspirațiunile; că nicio schimbare externă, nici un pericol, nu-l mai poate atinge.

In realitate, situațiunea neamului Românesc este dintre cele mai triste din Europa. Se poate compară cu a Sârbilor.

Din masa întreagă a românilor, numai jumătate formează un stat independent. Și această jumătate se găsește aruncată pe un teritoriu care are configurațiunea geografică cea mai nenorocită. După cum ziceă un geograf, dacă s'ar putea aplica geografiei definițiunile mecanice, s'ar zice că România este o țară al cărui centru, pe care l'am numit centru geografic, prin analogie cu centrul de gravitate, cade în afară de teritoriul în care evenimentele istorice au delimitat-o; cu alte cuvinte, România, așa cum există astăzi, își dă impresiunea unei țări care este în stare de echilibru geografic instabil.

Iar centrul geografic al României, care este și centrul strategic și național al României, cade în teritoriul supus astăzi coroanei maghiare.

Românii din Bucovina, supuși direcți ai pretenșiei noastre «amică intimă». Austria, sunt expuși a se ruteniza, cu bine-voitorul concurs al ipocritei administrații austriace.

În Basarabia domnește întunerecul și desperarea. Colonii de Români sunt transplantate în Siberia, iar colonii de Ruși le înlocuiesc. Așa aici colo întrevădem o licărire de naționalism, care se stinge îndată în haosul rusesc.

Despre Românii din Bulgaria și Serbia, nu vorbește nimeni.

Românii din Macedonia masacrați pe rând, când de bandele bulgare, când de bandele grecești, sunt condamnați pentru multă vreme a nu-și putea constitui o individualitate politică.

* * *

Care este politica externă a statului românesc, singura speranță a celorlalți Români? Ingrijat—cu drept cuvânt—de tendințele acaparatoare ale Rusiei, indignat de nerecunoștiința acelui mare imperiu care ne-a răsplătit cooperarea la război prin răpirea Basarabiei, statul românesc e aruncat în brațele altor acaparatori, tripla alianță. Și încă, în realitate, nici nu facem parte din alianța italo-germană-austriacă, ci suntem numai legați de politica aceluia tocmai dintre cele trei state, care este mai periculos pentru noi: Austro-Ungaria. Această Austro-Ungarie, care de 50 de ani s'a opus la orice îmbunătățire a stărei Românilor; care la toate congresele internaționale ne-a persecutat; care a încercat să împiedice unirea principatelor prin manopere nedemne și n'a fost împiedecată dela scopurile sale decât de intervențiunea energică a lui Napoleon III; care de o jumătate de veac uneltește pentru ca să acapareze comerțul pe Dunărea românească; care de 30 de ani ne exploatează economicște, împreună cu marea noastră prietenă Germania; care pe deoparte închide ochii la persecutarea Românilor din Ungaria, sub pretext că nu poate interveni acolo, iar pe alta rutenizează pe Românii din Bucovina, cari se află sub directa ei conducere, această Austro-Ungarie acaparatoare, șireată și de rea credință, este singurul nostru amic direct în politica europeană! Lupul păzind oaia!

Cel puțin, dacă este fatal să fim legați cu una din țările triplei alianțe, să fim legați cu Italia, care are atâtea puncte comune cu noi și care totdeauna a fost adevăratul prieten al Românilor.

Din nenorocire, politica externă românească a fost considerată ca dreptul exclusiv al câtor-va persoane politice, presupuse cunoșcătoare a misterioaselor ite diplomatice. Opiniunea publică și chiar adunările legiuitoare sunt cu grijă ținute la o parte de cunoștiința politicii noastre externe. Li se dă ca satisfacere a curioșității lor mizeriile și micimile politice de partide, al cărei orizont nu se întinde mai departe, adesea ori, decât calomnia adversarului și căpătuiala prietenilor.

Cu sistemul acesta, guvernele s'au asigurat ca să nu se formeze curente de idei în țară, nici relativ la politica internă, nici, mai puțin, la cea externă. Și dacă scandalul ori duelul a doi mirmidoni politici mai interesează pe cetitorii ziarelor românești, cestiunile cele mai vitale ale neamului îi lasă foarte indiferenți. Nimeni nu i-a pregătit, nimeni nu i-a întrebat vre o dată.

Guvernele și-au asigurat liniștea și lipsa de control; în schimb și-au distrus singure, unul dintre cele mai

puternice resorturi ale oamenilor de stat: opiniunea publică, care le indică aspirațiunile țării și le servește pentru a se rezimă pe dânsa în momente grele.

Credem că a sosit momentul să ne scuturăm dintr-o letargie. Politica externă nu poate fi nici un mister și un apanagiu al câtorva, nici un joc de pură abilitate, în care sentimentele țării de a cărei soartă se discută, să rămână un element negligeabil. Nu este de ajuns să ne plângem — de altfel cu drept cuvânt — că diplomația noastră formează o castă elegantă, amatoare de petreceri, însetată de înaintări și decorații, dar străină de orice cunoștință serioasă a limbei, a vieții și aspirațiilor naționale.

Aceste aspirațiuni trebuie concretizate într'un fel de *credo*. Iar pentru a ajunge la acea concretizare, este de neapărată trebuință să provocăm și să întreținem interesul acestor mari chestiuni, prin intruniri și alte manifestațiuni publice.

* * *

Există în țară o instituțiune care pareă anume creată ca să agite marile chestiuni naționale: eră *Liga pentru unitatea culturală a Românilor*. Dar se pare că acei cari conduc patriotica instituțiune, au o concepțiune destul de micșorată a scopului ligei. Ei se mărginesc la *unitatea culturală*. Nu cred să greșesc când le voi destăinui că nici odată nu le-a trecut prin minte fundatorilor ligei, ca să mărginească activitatea ei la unitatea culturală. De altfel distinșii istorici, cari figurează în comitet, cunosc foarte bine că unitatea culturală poate fi un mijloc dar nici odată nu poate rămâne scopul final al unei națiuni dezmembrate. Exemplul altor popoare dezmembrate ne arată că unitatea limbei este grav periclitată când poporul este divizat. N'au inventat filologii austriaci limba croată și acum în urmă limba bosniacă, deși ambele nu sunt decât limba sârbă? Nu se susține înaintea de unire că limba moldovenească este alta decât cea muntenească?

Am constatat cu bucurie că în urmă Liga, după ce a simțit că agitațiunea patriotică reclamă o intrunire publică și că inițiativa luată de alții o puneă pe al doilea plan, s'a decis a se substitui acelor inițiatori, prin anunțarea unei întruniri, sub acelaș titlu de «mare meeting național», ținut în aceeași sală Dacia, și cu câteva zile înaintea marelui meeting deja anunțat. Precipitarea din urmă va rescumpără ezitațiunile dela început.

În orice caz, meetingul dela 19 Octombrie are să fie, sperăm, o măreață manifestație națională. Oratorii vor afirmă cu tărie aspirațiunile națiunei române și vor indica direcțiunea pe care o cred mai utilă politicei exterioare românești. Moțiunea ce se va votă, va preciză sentimentul opiniunei publice asupra tuturor acestor chestiuni importante.

Meetingul va fi urmat de întruniri în toate orașele țării, ca să se dovedească că în toate părțile României, cetățenii, fără deosebire, n'au decât un singur ideal național.

ȘTIINȚE SOCIALE

DIN BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA

— Câteva constatări —

Ținuturile «ocupate» de Monarhia Habsburgă, în baza tratatului din Berlin, astăzi anexate formal imperiului, au fost aproape în totdeauna și în deosebii în ultimele 2 decenii, obiectul admirațiunei din partea cercetătorilor superficiali, cari încă acum nu se obosesc a aduce laude nemăsurate «tacticei» și «politicei colonială» a administrației austro-ungare.

Bosnia și Herțegovina ni sunt date ca pildă de țări de bună orânduială și cu o populație mulțumită.

Nu cetim acest lucru în presa străină și a noastră?

Nu ne-o spun multiplele publicațiuni oficiale ale guvernului din Sarajevo?

«Opinia publică» — această judecată elastică de copil lesne încrezător — e pe deplin lămurită: Bosnia și Herțegovina sunt țări fericite!

În acelaș fel ușuratic, în care judecăm starea lucrurilor de acasă, suntem obișnuiți, ba într'o măsură mai mare, să evaluăm faptele ce sunt îndepărtate de noi. O urmărire firească a mentalității noastre...

Am vizitat de curând, din întâmplare tocmai în vremea anexării, Bosnia și Herțegovina, împins de dorința ca să cercetez dacă cele cetite sau auzite sunt în armonie cu adevărul. Și fără a mă încumentă a susține că am văzut deplinul adevăr, — pot spune cu siguranță că mai tot ce s'a scris până azi despre starea lucrurilor în Bosnia și Herțegovina păstrează nota exagerării.

Cei plătiți, fie în monedă lucitoare fie cu decorațiuni și banchete, de către ministerul comun din Viena, dau o preă mare importanță părților bune din măsurile administrative, cari totuși nu au atins inima vieții sociale din țările ocupate.

Cei *stăpâniți*, și aci e vorba mai ales de Sârbi, găsesc în tinerele elemente mai luminate, niște apărători pătimași, necruțători. E bine să asculti și pe unii și pe alții*) — dar să nu dai crezământ decât cercetării tale!

În Bosnia și Herțegovina trăesc trei neamuri, fiecare din ele cu năzuinți naționale, și în parte chiar economice, de ordin deosebit.

«Catolicii», cum se numesc în scrierile oficiale și cum singuri își spun, spre a se deosebii de ortodoxi, — Sârbi, — sunt aproape numai Croați. Ei au privirea ațintită peste Sava, la Zagreb (Agram), găsesc ascultare în Viena, la conducătorii partidului creștin-social, și farul credinței lor se află în Vatican.

*) Printre tipăriturile recente, am putea recomandă:

I. Scrieri oficiale: a) „Bericht über die Verwaltung von Bosnien und Hercegovina“, pe anii 1906 și 1907. b) Die Landwirtschaft in Bosnien und der Hercegovina. c) Die directen Steuern in B. u. H. Sarajevo 1891. d) Budget der Verwaltung von B. u. H. für das Jahr 1907.

II. Scrieri „amicale“ Austro-Ungariei:

a) Dr. Baernreither: „Bosnische Eindrücke“ (în genere, bună). b) Osterreichische Rundschau (Iulii-September 1908): Das bosnische Problem von:.

III. Scrieri neamicale Austro-Ungariei:

a) Bozidar Nikasinovic: „Boznien und die Herzegovina“. b) André Barre: „La Boznie-Herzégovine“.

Croații alcătuiesc minoritatea populației. Sârbii în schimb sunt în mare majoritate. În 1895 locuiau în Bosnia și Herțegovina aproape 1.570.000 suflete, (astă-zi ca 1.800.000) dintre cari 673.000 erau Sârbi 549.000 Mahomedani, 334.000 Croați și 8.000 Evrei spanioli.

Sârbii se socot poporul cel mai neîndreptățit și asuprit de Austriaci. Ei privesc întreaga administrație străină ca o mașină infernală îndreptată împotriva lor.

Toată simțirea, toată gândirea lor se îndreaptă peste Drina, spre Răsărit,—la *Belgrad*.

Cu toată străduința lor de a-și păstra autonomia bisericii și dependența de patriarhatul din Constantinople, ca astfel să uzeze de o puternică armă în folosul naționalității, Sârbii nu au rășuit. Austriacii au întrebuințat în această chestie mijloace bazate pe... «rațiunea de stat» (ca Ungurii în cele mai multe cazuri față de Români) și au subjugat întreaga biserică sârbească din Bosnia.

Încă din 1880 s'a hotărât a se numi cei 3 mitropoliți (dela Sarajevo, Banjaluka și D.-Tuzla) de către guvernul austro-ungar; patriarhatului i s'a lăsat dreptul iluzoriu de a *admite* pe cei propuși la scaunul mitropolitan.

Și cercurile din Viena nu numesc mitropoliți, până ce претенții nu au dat destule dovezi de supunere desăvârșită față de politica austriacă. Cu alegerea recentă a mitropolitului din Banjaluka, acum câteva săptămâni, s'a întâmplat acelaș lucru!

Populația turcă vine, după Sârbi, în al doilea rând ca importanță numerică.

Și Turcii, cei cari n'au părăsit țara, din motive naționale, dar și mai ales mării proprietari, din motive economice, nu uită trunchiul din care au fost deslipiți. Către Sud, către Turcia, este atrasă nădejdea Mohamedanilor și tot către Sud, spre Constantinople, este ațintită privirea celor cari jură pe Coran.

Deși prin convenția (dela 21 Aprilie 1879) dintre Turcia și Austro-Ungaria, se asigură deplină libertate în exercitarea cultului, — mohamedanii au căpătat numai dreptul de a pomeni în rugăciunile lor pe Sultan, — un mare drept, nu este așa? și a ridică steagurile turcești pe minaretele moscheelor în zile de sărbătoare.

A administra și a aduce bună orânduială, precum glăsuște însărcinarea dată Austro-Ungariei prin tratatul dela Berlin, în mijlocul unei populații eterogene, care dela început s'a împotrivit regimentelor împărătești cu armele, într'adevăr, nu a fost un lucru ușor!

Sârbii și Turcii, pe cari și religiunile lor deosebite de acea oficială a Habsburgilor îi făcea să lărgească deosebirea, vrăjmașia națională și față de stăpânire, văd în noua administrație numai «nemți» străini, «șvabi» încălcători de drepturi!

Și, precum la ocupare, Sârbii și Turcii, cari alcătuiesc marea majoritate, — mai mult de $\frac{3}{4}$ din totalul populației, au fost cei nemulțumiți, tot astfel, acum, cu prilejul anexării, proclamația «drăguțului de împărat» către poporul bosniac, nu a găsit o caldă primire, decât în inimile catolicilor și a evreilor spanioli din Sarajevo; — pe Sârbi și Turci i-a îndârjit mai rău.

După sosirea proclamației în Sarajevo, numai Evreii spanioli și Croații jubilau, împodobindu-și casele cu steagul negru și galben, făcând chiar manifestațiuni ostile celorlalte naționalități consternate.

Sârbii și Turcii au păstrat o pasivitate ostilă, față de proclamație,—iar «parlamentul lor național» se svârcolea în buimăcire, într'un salon al unui otel din Budapesta, neștiind și nefiind în stare să ia o rezoluție impunătoare.

Totuși, ca un efect al anexării, nu ar fi nimic surprinzător, dacă am vedeă repetându-se războiul de guerrillă dela 1881! În partea de sud a provinciilor, unde munții pleșuvi, triști, ce par fără sfârșit, îngreunează mișcările corpurilor mari de armată, acolo se svonește că bande de insurgenți sârbi și muntenegreni se înghebează.

Până acum, Austro-Ungaria a luat toate măsurile ca să «păstreze liniștea».

Odată cu venirea proclamației, intrau în provincie prin trei locuri armata venind din Fiume, Agram și Ungaria. Toate drumurile de fer sunt păzite militarmente. Intreaga jandarmerie rurală, dacă nu mă înșel, cam 3000 de oameni, cutreeră necontent satele.

Anexarea, deocamdată, s'a făcut cu pace, însă cu o pace înarmată până în dinți. Anexarea e salutată cu bucurie numai de Croații catolici, protejați de administrația austriacă, îngenunchiați în fața credinței papistașă, — este însă dezaprobată de cea mai mare parte a populației — de Sârbi și Musulmani.

* * *

Ce a făcut administrația Austro-Ungară în cursul a 30 ani, cât timp a trecut dela ocupare până la anexare?

Intru cât măsurile înfăptuite de ea, au putut schimba starea lucrurilor din provincie?

În primul rând, trebuie să spulberăm un neadevăr funcționarii nu au fost aleși, de multe ori nu puteau să fie aleși, ca să răspândească ordinea și lumina în Bosnia și Herțegovina. Mulți dintre cei ce ocupă chiar astăzi locuri înalte în administrație (o pildă: guvernorul civil-Ziviladlatus din Sarajevo) au fost favorizați de împrejurări.

Trebuiau create funcțiuni și nu se găseau funcționari, iar despre o administrație în sensul modern al cuvântului, nu putea fi vorba înainte de ocupațiune.

Elementele destoinice, după 1878, nu voiau să vie în pustietatea Bosniei și Herțegovinei... Numai în ultimul timp, cam de 15 ani încoace, lucrurile au luat un drum spre bine. Astăzi, chiar funcționarii inferiori (spre pildă: percepțorii) se recrutează dintre tinerii cu pregătiri universitare.

Populația indigenă a primit aproape toate măsurile active chiar cele de natură economică, dacă nu cu răutate, în cazul cel mai bun cu indiferență. Această atitudine nu se poate explica numai printr'o ură adânc săpată față de străinii năvălitori. Ea a fost și este determinată de starea sufletească a poporului, care până ieri și-a trăit traiul în tihna orientală, în condițiuni cu totul primitive.

Ținând seama de aceste condițiuni, ne explicăm unele încercări binevoitoare, dar zadarnice ale administrației din provincii.

Poporul primitiv («Naturvolk») nu-și schimbă dintr'azi într'alta sufletul, precum, spre pildă tânărul de salon și-ar schimbă cravatele. Populația bosniacă zace încă în vraja tradiției, obiceiurilor și mentalității trecutului. Sufletul ei respiră aerul liber și sălbatic al colinelor și

văilor pline de un romantism duios ce mai ales în partea de Miazănoapte și Soare Apune a Bosniei au darul de a fermeca privirea drumețului.

Ceeace am constatat la noi, am putut vedea și în Bosnia. Lucrătorii indigeni, obișnuiți cu munca câmpenească, greu pot suportă continuitatea activității mecanice în industrie. În Brcka, în cel mai mare târg de prune din Bosnia, mi-a fost dat să mă conving de aceasta, în atelierile de sortarea mărfii la mari negustori. Tot acolo întreaga disonanță între munca silită din industria ce o săvârșește lucrătorul indigen și sufletul acestuia, mi-a apărut evidentă într'un caz: un muncitor harnic, luat din sat, învârtoă continuu la roata unei moriști cântând, eu socoteam că scoate strigăte de durere: «Și trece Sava din munte în munte»...

Sufletul bietului lucrător par'că cutreeră și el munții colinele, lăsând numai mâna să-și facă datoria în atelierul industrial, pentru o bucată de pâine.

Nu ceva, ci mult din mândrețea stâncilor atât de mult răspândite în aceste părți, s'a transplântat în felul de a fi al popoarelor din Bosnia și Herțegovina, chemate astăzi la o viață nouă, viața de luptă din necurmata odihnă a trecutului.

* * *

În aproape întregul timp al provinciilor, îndeletnicirea de căpetenie a populației e gospodăria câmpenească. 88% din locuitori trăesc la sate. În afară de agricultură, sunt dezvoltate, în deosebi, cultura prunelor, — Bosnia e un paradis al prunelor! —, cultura viei și tutunului.

Sistemul feudal, găsit la ocupație, a rămas, cu mici modificări, aproape același. Colonul, Kmetul nu stă mai rău, dar nici mai bine ca înainte de 1878. Dijma (Tretina), una din trei, către proprietar și impozitul către stat (dessetina) s'au menținut până în prezent...

Plata impozitului funciar dădea naștere, până în ultimul timp, la fraude din partea funcționarilor, cari se aflau în comisia de evaluare a produselor, în vederea fixării zecimei către stat. Iară azi asemenea neregularități, prin fixarea impozitului funciar, pe baza venitului din ultimi 10 ani au luat sfârșit,

Kmetul, transpus aproape forțat și nepregătit, din economia naturală în economia banului, a fost firesc să cadă într'o situație critică, din care încă nu s'a recules. Țăranii liberi nu sunt așa de numeroși față de coloni iar marele proprietar* — în majoritatea cazurilor turc — nu are o noțiune înaintată asupra proprietății și privește pe coloni ca pe niște unelte de exploatare.

Față de o asemenea stare a lucrurilor, intervenționismul a fost palid, — în felul cum s'a manifestat până acum. Nimeni nu poate tăgădui că, întru îndrumarea agriculturii și celorlalte ramuri de muncă câmpenească, administrația provinciilor nu ar fi întreprins lucrări utile... dar tot ce s'a făcut, pe de o parte nu stă în concordanță cu rezultatul așteptat, iar pe de alta nu desleagă nodul gordian, — chestiunea agrară, în Bosnia și Herțegovina.

Ce folosesc minunatele gospodării model ale țăranilor, dacă numărul lor nu trece peste 70? și școalele elementare de agricultură și stațiunile agronomice și coloni-

zarea a cător-va sate cu peste 1.000 țărani aduși din Germania, Ungaria și Galiția — etc. etc. ce folos fundamental cu toate mașinile demne de invidiat din politica economică dacă condițiunile prime ale exploatării agricole nu se schimbă radical?

Rămășițele sistemului feudal nu se mai potrivesc, chiar în Bosnia și Herțegovina, cu tendințele inerente epocii economice din prezent! Înainte de a raționaliza gospodăria și munca agricolă, e nevoie, în interesul social, să se dea o altă organizare agriculturii: să se facă din coloni, țărani liberi, proprietari ai pământurilor, pe care numai brațele și sudoarea lor și ale străbunilor lor l-au frământat în chip rodnic. Austro-Ungaria însă s'a ferit a lua vre-o măsură radicală în politica agrară, mulțumindu-se numai cu slabe paliative.

Singura măsură mai de seamă, întru rezolvirea chestiunii țărănești, — aceasta se confundă, în Bosnia ca și în statele agrare, cu cea socială, — a fost ajutorul material, prin împrumuturi ipotecare, date colonilor, cari și-ar rescumpără pământurile dela proprietari prin bunăînvoială; însă rescumpărarea benevolă, în interval dela 1879 până la 1904, nu a avut de efect decât ridicarea a 20.000 de coloni la treapta de țărani liberi.

Una din marile greșeli a fost tocmai neglijarea chestiunii țărănești, neglijare poate intenționată spre a nu ațâța împotriva administrației o clasă puternică din punct de vedere material.

* * *

Situația culturală nu e mai puțin critică. Minunea minunelor: în Bosnia și Herțegovina, am găsit mai mulți analfabeți decât în... România! 1/8 din locuitori nu au cunoștința cetitului și scrisului!

Trebue să recunoaștem că în provinciile ocupate, populația fiind rară, împrăștiată în sate mici, îndepărtate de multe ori alcătuite din 50—60 familii, — greutățile naturale ce se opun răspândirii învățământului public sunt aproape de neînviș.

În anul 1904/905 funcționau 352 școli rurale, care, împărțite pe întreaga întindere a provinciilor, revine una la 145 km. p; iar, în raport cu populația, la 4.455 locuitori...

Personalul didactic, în ultimul timp iarăși, ca și alte multe în Bosnia, începe să se selecționeze. Nu puțin contribuie la aceasta, și îmbunătățirea salariilor acordate dascălilor de sate care sunt mult mai ridicate decât în țara noastră.

* * *

Pe lângă starea materială mizerabilă, pe lângă lipsa de cultură, Kmetul — care înfățișează majoritatea populației rurale — mai are de suportat și grelele sarcini ale impozitelor.

Despre un sistem al impozitelor nu se poate vorbi în Bosnia și Herțegovina. Un sistem, implică ținerea în seamă a unor principii financiare; ori în provinciile ocupate, multe din birurile aflate pe vremea Turcilor, le găsim și în prezent.

În afară de impozitul financiar, amintit mai sus, mai dăm peste cel mai primitiv impozit personal — impozitul pe cap de locuitor («Kopfsteuer»), ba chiar impozite pe vite ținute de săteni (pentru fiecare capră, oaie, porc, etc).

* Desigur, acestea toate nu poate să le vadă vizitatorul

* În Bosnia marele proprietar e numit aga, beg sau spahiu.

condus de către funcționari cu o amabilitate excesivă prin încântătoare pozițiuni, pe la fermele model izolate de viața reală, într'adins par'că pregătite ca să înșele privirea, sau prin unele edificii spațioase din capitala Bosniei, «orașul paradisului»...

Și, ca să fim obiectivi, trebuie să laudăm administrația austriacă, pentru câteva lucrări folositoare; astfel este organizarea unei justiții serioase, construirea de drumuri de fer (în 1906 erau ca 1500 km., căi ferate) și șosele, organizarea serviciului sanitar și veterinar, începuturile de regularea râurilor (Sava și Drina) prin ajutorarea asociațiilor cooperative pentru apărarea terenurilor de inundație, grandioasa operă cadastrului, măsurile pentru îmbunătățirea pomiculturei și rasci vitelor și încă ceva: să nu uităm organizarea corpului de... jandermerie rurală.

Administrația cheltuie pentru întreținerea poliției la sate mai mult (aproape 4 milioane koroane) decât pentru învățământul public (2.795 mil. k.).

În orice caz, cu toate lipsurile constatate administrația austro-ungară a făcut pentru administrația și gospodăria provinciilor, mult mai mult decât statul Român în Dobrogea...

* * *

Cele câteva orașe, câte există în provincie îți fac impresia unor târguri (excepție face întru câțva orașul Sarajevo) în stilul, în care ești obișnuit să le cunoști pe malul bulgăresc, sau chiar în ținutul nostru dintre Dunăre și Mare. La Sarajevo ca și la Vidin, dai peste meșteșugarii artiști în ciselarea metalelor prețioase. De aceea ți se pare, adesea, că întâlnești o lume pe care ai mai cunoscut-o cândva.

Pe ici, pe colo, în vreo 3 orașe (Sarajevo, Iajce, D. Tuzla) încep să se înghêbeze industrii...

Odată cu «baioneta», metropola, Austro-Ungaria, a adus și capitalul industrial... pe care l-au pus la dispoziție băncile mari din Viena și Germania. Statul colonizator a fost în acelaș timp, prin gruparea întreprinzătorilor aduși, și factorul exploziv.

Comerțul a progresat foarte repede. Cifra la care a ajuns în Bosnia comerțul exterior e *relativ* mai importantă decât valoarea comerțului exterior al Serbiei... Aceasta se datorește Austro-Ungariei, dar tot ei îi revine (capitalului fructificat) partea leului din câștig. Și din industria lemnului, din comerțul de prune, etc. explozătorii, capitaliștii străini au profitul de seamă.

Cevă demn de amintit este situația pe care o are Banca Țărei («Landesbank») din Sarajevo. Această instituție, nu e de fapt decât o filială a băncilor mari vieneze, și e înzestrată de guvern cu o mulțime de privilegii. Ea reprezintă un labirint—în miniatură bine înțeles—, al operațiunilor de bancă.

Banca Țărei îngrijește de nevoile creditului comercial și agricol (real și personal). Are de fapt un monopol în exportul prunelor. Comanditează o mulțime de întreprinderi industriale, — dintre cari unele cu riscuri destul de însemnate! Și ea e, astfel, ceea ce nu trebuie să uităm, veghetorul intereselor austriace pe tărâmul economic în Bosnia, și Hertzevovina. Pe lângă Banca

Țărei», micile bănci sârbești sau turcești din târguri și târgușoare,—nu pot avea de cât importanța țăntarului față de elefant.

* * *

Ca să sfârșim, am putea rezuma cele mai de sus, în acest-fel:

1) Austro-Ungaria a privit provinciile ocupate ca pe niște colonii, și a uzat de aceleași mijloace, pe care le cunoaștem din politica colonială a marilor puteri și sforțările ei, chiar însuflețite de bune intenții, nu stau până azi, în raport egal cu rezultatele obținute.

2) Nici o legătură de unitate sufletească nu s'a putut statornică între noii stăpâni și *majoritatea* populației autohtone.

3) Starea culturală, ca și cea economică a progresat mai mult la orașe; satele zac, în cea mai mare parte, în întunecime, iar viața economică a schimbului, introducând o nouă valoare puțin cunoscută înainte, a banului — a adus o perioadă critică pentru marea grupare socială a colonilor, muncitorilor de pământ.

4) Ad-ția, numai în ultimul timp, se prezintă ca adevărat modernă, conștientă și pregătită.

* * *

Probabil, ca urmare a anexării, vom vedea dezvoltându-se o viață parlamentară în locul regimului militar de până acum. Dreptul electoral—aceasta ne-o lasă să înțelegem însă și cuprinsul proclamației—va fi restrâns atât de restrâns, ca să nu împedice năzuințele politice Imperiului. Și dacă, în urma celor văzute, nu e de loc sigur că Austro-Ungaria merită și acum laudele aduse ei pe baza reclamei ce a știut să și facă peste hotare, în chip negustoresc,—sigur rămâne însă că diplomați vienezi, cu baronul Aehrenthal în frunte, izbutind să rezolve și din punct de vedere formal, chestiunea Bosniei și Hertzevovinei, au pus pe tapet, fără să vrea, alte chestiuni, pe care viitorul apropiat ni le va arăta atât în provinciile anexate cât și în statele vecine Austro-Ungariei.

I. RĂDUCANU

BIBLIOGRAFIE

Metodul fononimic aplicat la învățarea cetitului și scrisului românesc de G. Bocriu și G. Codrea, învățători. Făgăraș 1908.
Revista cursurilor dela doctoratul în drept publicată de N. Ilișeu avocat. București 1908.

FLORIAN I. BECESCU, *Domnișoara Sécession*. Constanța 1908.

Nouă Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene de Const. Giurescu, București 1908.

VASILE ALEXANDRI, *Poezii alese*. Biblioteca Soccec. 1908.

AL. ȚIGARA SAMURCAȘ: *Ce se înțelege azi* prin Arhiologie București Göbl (Rasidescu) 1908.

Lamartine Graziella, Biblioteca pentru toți, Alcalay, București 1908.

* * *

A apărut

Vol. II, fasc. 4 din: *Studii filosofice*, de sub direcțiunea d-lui C. Rădulescu-Motru, cu următorul sumar:

C. Antoniadă, *Filosofia lui Henri Bergson* I.

D. Drăghicescu, *Determinismul social și procesul istoric*.

G. G. Antonescu, *Importanța pedagogică a individualității*.

Eugen Porn, *Despre critica estetică*.

I. Ghibănescu, *Institutul de sociologie Solvay din Bruxelles*.

C. R. Motru, *Bibliografie*. Prețul lei 1,50.

LITERATURA

VISUL CĂRBUNARULUI

Intr'o Duminică după amiazi ședeam tare necăjit într'o cârciumă țărănească. Vinul acru, odaia plină de funingine, geamurile pătate de muște și afară o ploaie ca la Salzburg. În loc să mă urc, după cum plănuisem pe creștele munților și să privesc ghețarii și lacurile în bătaia soarelui, vedeam în odaia întunecoasă în fața mea un hangiu morăcănos și pe lavița din dosul sobei un moșneag care moțăia.

Hangiul o fi mormăit fiindcă ar fi fost mai bucuros de zece mușterii băutori și cari ar fi jucat cărți, decât de un biet turist, care sta de două ceasuri cu un pahar de vin dinainte și se tot uită pe fereastră, ca și când ploaia care cădea ar fi fost cine știe ce minune dumnezeiască.

Eu nu întreb nici odată când plouă pe un hangiu al Alpilor dacă crede că o să se îndrepte în curând vremea. E în stare, șiret cum e de felul lui, să se uite clipind spre cer, să stea puțin pe gânduri și la urmă să-ți spuie: «poate să se îndrepte, dar se și poate să mai ție prăpădul». Schimbai deci numai câte-va cuvinte obișnuite cu el.

Imi plătisem băutura, de aceia nu înțelegeai de ce stă tot la masa mea. Și atât se uită de încruntat, de găsi cu cale să-i ții de urât vorbind.

«Cine e moșneagul cel de colo, de lângă sobă?»

«E cărbunarul».

«Ce fel de cărbunar?»

«Cel care cară cărbunii din șopron în fierărie».

«Și acu ce face?» îl mai întrebai eu, căci moșneagul se tot migălea la un cârnat negru și frecă ceva lucios de pe el.

«Iși curăță ochianul! zise hangiul și adăogă apoi repede, devenind deodată foarte vorbăreț: «da, da, Augustel e boer mare».

«Cine? Moșneagul cel de colo, cărbunarul?»

«Da, cărbunarul. Ia dute dumneata numai de vorbește cu el».

Mă apropiai de sobă și hangiul, după ce se cotorosi de mine, ieși, pășind ușor spre ușă.

«Ei, ce mai zici, ce mai zici, moșule?» zisei eu moșneagului. Acesta își ridică bărbia lui țepoasă, își udă buzele cu limba fără ca să se vadă măcar un dinte, clipi din ochi lui mici și rotunzi și zise apoi cu un glas subțire, aproape miorlăitor: «întrebarea e pentru cel din năuntru ori pentru cel din afară?»

Fiind-că rămăsesem uluit la răspunsul ăsta, bătrânul se dete puțin în spre capătul laviței ca și când ar fi vrut să-mi facă loc și urmă: «Vezi că nu e chiar așa cum crezi dumneata, omul meu. Întrebarea eră pentru cărbunar? Apoi să știi că el e un biet pârilit care se învârtește toată ziua dela șopron la fierărie de cară cu coșul cărbuni. Cărbuni negri ca tăciunele. Pe obrajii lui poți trage brazde albe cu degetele, așa-i e de neagră fața. E un calic urăcios, care nici mie nu-mi e drag

și tare sunt mulțumit când îl svârl seara jos pe paie După aceia se trezește cel din năuntru. Mă, p'ăsta să-l vezi!».

La vorbele astea, ridică glasul plin de respect pentru cel din năuntru.

Ascultam fără să înțeleg. Cărbunarul mă privi clipind și zâmbind șiret, ridică ocheanul și zise: «Ce e ăsta? E un ochean. Uită-te acu prin el, nu o să vezi nimic. Totul e întunecat. Hai să-l deschidem.» Trase de țevă și se făcură două lungimi.

«Te uită acu prin el, tot n'o să vezi cine știe ce lucru mare. Ia să-l mai deschidem».

Desfăcu și a treia țevă din 'năuntru și ocheanul se lungi de un cot. «Ia te uită acu prin el».

Indreptai ocheanul spre lumina ferestrei, privii, dar nu văzui decât o sticlă cenușie cu undulări de sidef. Sticla eră stricată.

«Ei, acu vezi?» întrebă bătrânul.

«Nu văd nimic».

«Dar privește», strigă el și-mi luă ocheanul din mână. «Se vede un glob pământesc frumos și luminos. Și asta, omule, se potrivește la multe. Bătrânul cărbunar e și el un fel de ochian cu trei țevi. Seara când lapăd hainele după mine, mă desbăr de o țevă, apoi când bietul trup omenesc adorme se duce și țeava a doua, iar a treia, omul meu, e cellalt, e omul din 'năuntru ca globul luminos pământesc. E Augustel, tânăr și voios, fără pic de funingine pe el. Și ce boer mare! Ar trebui să mă urc pe acoperiș ca să-ți pot arăta câta boerul de mare e. Iar de vrei să vorbești cu el, să-i spui de bună voie «Măria ta».

«Nebun de legat», gândii eu, dar trebuî să-mi schimb o leacă părerea, căci se întâmplă să descoper că aveam cinstea să vorbesc cu un filosof, cu un poet și artist, scurt, un nebun binecuvântat de Dumnezeu.

«Și așa», zise vorbărețul moșneag, «seara când adoarme cărbunarul, se trezește Augustel. Toți stau pe lângă patul lui de mătase, cei de-i pun pantalonii și ghetetele domnișoarele frizerițe, cele ce-i curăță unghiile, și cele ce-i pun mantaua pe umeri.

«Apoi, șapte slujitori mi—aduc ospățul pe talere de aur, varză acră cu slănină. Dar nu e vreme de ospătat. Doisprezece băceți cu trâmbițe de argint mă însoțesc în sala tronului. Mă așez pe tronul aurit, îmi potrivec coroana pe cap și mă apuc de dormit. Și nu e greă treaba, omul meu.

Pe cei cu vază îi las de oparte, iar celor săraci le împart galbeni și varză acră cu slănină. Iar de zăresc vre-un cărbunar, îi fac semn să se apropie de mine și-l mulțumesc din plin. Căci să vezi: pe mine m'a blestemat o afurisită de vrăjitoare să visez toată ziua că sunt un biet cărbunar bătrân și sărac. Apoi la vremea prânzului mă duc între ai mei. O femeie tânără și trei copii drăgălași mă așteaptă în jurul unei mese mari întinse. Și-s flămând de numai pot, dar de câte ori vreau să duc furculița cu varză acră și slănină la gură, nu-mi găsesc furculița, ori trebuie să țin copilul cel mic în brațe sau nu nemeresc farfură. Mare necaz pe capul meu, că nu pot și eu odată să ajung să 'mbuc nițică varză acră. Varza se răcește, pun să fiarbă alta. Șapte bucătari intră aducând o căldare în care mai

sfârâe slănină. Dar de geaba, mă pomenesc culcat pe pae și sunt iar cărbunar.

«Copil bătrân ce ești», strig eu «auzi, varză acră cu slănină! pentru așa ceva nu e nevoie să se viseze omul într'un palat împărătesc. S'o mai fi gășind și pe aici nițică pentru cărbunar».

Moșneagul mă privi câtva, apoi zise: «Crezi?»

«Dacă nu mă înșel, s'a gătit și aici de prânz varză acră cu slănină». «A fost» — strigă el cu vioiciune, — «dar ce folos! dacă nu e chip să mușc.

Măria sa Augustel poate mușcă, că are dinți buni. Și uite, omul meu, Augustel nu mai poate aștepta, nu mai poate!»

Cu mult haz îmi povesti bătrânul amănunte despre împărăția lui de noapte.

În toate nopțile visa numai desupra asta, și când să adoarmă făcea așa că nici un alt vis nu venea să gonească întâmplările pe care le întrerupsese dimineața la sculare.

Odată i s'a întâmplat să cază după fereastra palatului în șanț. Pe când cădea, se gândea cu repeziune: acu să mă trezesc repede, că de nu, mor din căzătură și nu mai pot fi mâine împărat. Altă dată visă că venise un curtean tânăr să-i fure nevasta. Dacă se învoește ea, gândi el, apoi n'are nici o putere. Cel mai bun lucru e, să mă trezesc repede și să mai car o zi la cărbuni, cărbuni negrii ca tăciunile.

În vremea asta piere negreșit curteanul cel viclean și-mi rămâne nevasta credincioasă.

Dar mai frumos eră, că înghițișe odată un măr de aur, pe semne măruț împărăției. Și eră cât p'aci să se înece cu el. Atunci și-a mușcat de grabă limba, ca să se trezească cât mai eră vremea. Și așa, omul ăsta știă să-și îndrumez și să-și călăuzească visurile în așa chip, că rămâneă mereu împărat. Dar numai până ce ajungea la varză acră cu slănină. Se vede că nu e dat omului nici măcar în vis să-și împlinească toate dorințele.

Ast-fel, cărbunarul îmi arătase omul dinăuntru, asemuindu-l cu țeava din urmă a ochianului în care eră «globul pământesc cel luminos».

Ploaia contenise, ceața se risipise, crestele munților se vedeau deslușit și eu mă gătiii de plecare. Multe lucruri frumoase am mai văzut în seara aceea, totuși mi-a părut rău că n'am mai rămas de vorbă cu bătrânul cărbunar, ca să pot pătrunde mai adânc în împărăția lui. Dar se poate să nici nu mai fi fost mai mult decât aflasem.

Bătrânul îmi plăcuse atât de mult, fiindcă îmi venise și mie adesea gândul că va fi existând cu adevărat un fel de meșteșug al visurilor, de care ne-am putea folosi. De multe ori mi se întâmplase și mie să pot schimbă un vis neplăcut.

Eu am un somn foarte ușor, dar visurile îmi sunt însuflețite. De multe ori, în mijlocul visului îmi dau seama că e vis și că, dacă o fi preă preă, n'am decât să mă trezesc. Chiar înainte de a ne fură somnul, ne putem făuri un anume vis, închihuindu-ni-l în gând.

Pe timpul visului n'ai decât să stărui ca să-l reții.

Eu visez mai totdeauna visuri frumoase, așa că îmi pare rău când mă trezesc deodată. Aprind lumina, mă uit la ceas, suflu în lumânare, mă întorc pe partea cea-

laltă și încerc să urmez visul de unde-l lăsasem. Adesea isbutesc.

Nu de mult văzui în vis cum din amurg se desprinde o arătare și s'apropie încet de mine. Arătarea eră înfășurată într'o pânză albă și grozavă la privit. Atunci îmi veni în gând: Nu te gândi că va fi un duh rău că se și face pe loc așa, ci că e băiatul tău care vine să te necăjească puțin. În clipa aceea, arătarea aruncă pânza de pe ea și văzui că era chiar băiatul meu, care se uita la mine râzând.

Și tot așa, cred eu, că stă și în puterea noastră să ne făurim visele după plăcere. Voința noastră, dacă e ea bine hotărâtă, are și în vis oarecare putere.

Există visuri în grupe. Cum eră la Cărbunar, alături de împărăție varză acră cu slănină—așa și mie mi se întâmplă rar de tot, ca atunci când visez furtună să nu-mi apară și un băcțel îmbrăcat în alb și cu un potcap de popă pe cap.

Unul din puținele mele vise rele, e acela în care văd cum ard hambarele casei părintești. Flăcările nu se ridică prea grozave, dar s'apropie din ce în ce de casă. Atunci îmi vine în gând, ca și în alte dăți pe semne: trezește-te repede, că de nu, arde și casa. Și mă trezesc. Încerc apoi să adorm iar și să urmez visul cu dorința de a urmări un foc mare. În visurile mele îmi mai apar și trei pisici roșcate, cari rod mereu scândura pe care stau. Rozătura asta-mi place și simt că parcă m'ar mângâia cineva pe cap. Dar îmi dau seama că dacă ar roade scândura, m'aș prăbuși într'o adâncime nesfârșită.

De aceea, când vin pisicile cele roșcate, încerc să le gonesc strigând și mă trezesc. Strigătul însă îl mai aud multă vreme în mine și mă căsnesc ca să n'adorm îndată, fiindcă pisicile se arată iar.

Sunt și epoci ale visului.

Câțiva ani, visam vremurile îndepărtate în care eram meșteșugar. Veneau apoi alți ani, când visam în toate nopțile că-mi dau examenul, măcar că îmi dam seama, că nu voi ști nimic. Examenele astea sunt cei mai înverșunați dușmani ai omului adormit. Acum visez adesea că stau pe catedră, văd publicul așteptându-mă și oricât răsfoiesc în carte, nu găsesc bucata căutată. Mult mă mai chinuiește asta, măcar că-mi spun, nu te sinchisi, lasă publicul să aștepte și tu dormi înainte, că nu e decât un vis. Greu lucru. Cred însă că voi isbuti. Trebuie numai să mă deprind cu meșteșugul de a visă vise plăcute.

Moșneagul meu e ziua Cărbunar și noaptea Împărat. De mulți ani, după cum m'a încredințat el. Și atât a trăit cu gândul în împărăția lui, încât a ajuns acum să creadă că e numai o arătare de vis Cărbunarul adevărat. Și bine face. Oare noi ceștilalți nu facem tot așa? Asta e vis, cealaltă tot vis, încotro te întorci, numai vis. Ferice de acela care, fie așa ori altfel, ajunge la varza lui acră cu slănină.

PETER ROSEGGER

(tradus de Lia Hârșu)

PEDAGOGIA

PEDAGOGIA ȘI MEDIOCRITATEA

Secolul al XIX a văzut, pronunțându-se și luând proporții din ce în ce mai mari, un curent de idei căruia i s'ar putea zice în genere *democratic*. Acest curent, mărginit la început mai mult în sfera politică și socială, s'a întins și asupra altor sfere de activitate dintre care unele, prin însăși natura lor, nu păreau potrivite pentru o scoborâre din sfera înaltă în care pluteau. S'au văzut astfel încercări de democratizare a artei, încercări cari tindeau a face din îndeletnicirea specială a câtorva o îndeletnicire a tuturor: curentul numit popular în literatura noastră nu este decât o manifestare de acest soi.

Dacă ideile democratice sunt îndreptățite sau nu, dacă consecințele lor sunt bune sau rele, n'avem să discutăm aici. Ceea ce voim să punem în evidență este o altă problemă, care ni se pare tot o urmare a lor și iată acea problemă.

Instrucțiunea și educația erau în vremurile anterioare celei contemporane privilegiul unui mic număr de aleși; restul, marea mulțime, zăceau în întunericul ignoranței, educația propriu zisă fiind un simplu produs al împrejurărilor întâmplătoare externe. Cei însărcinați cu instrucțiunea tinerimei procedau și ei, după cum le dicta bunul simț, sau erau sclavi ai rutinei. Acei cari se ocupau de o educațiune rațională — erau și de aceștia, căci altfel n'am avea o Istorie a Pedagogiei — cei mai mulți aveau în vedere câte un exemplar privilegiat de natură și nici unul nu se ocupă de masa comună și vulgară. Până și un Jean Jacques Rousseau, care se poate socoti printre părinții democratismului modern, în sistemul de educație pe care îl stabilește pentru *Emile* al său nu are în vedere decât o aristocrație — de altă natură decât cea tradițională istorică — dar o aristocrație.

Dela revoluția franceză lucrurile au luat însă din ce în ce mai mult altă înfățișare. Cu schimbarea sistemului de guvernământ, care a adus și schimbarea centrului de gravitate în viața politică modernă, s'a simțit nevoia întinderii culturii și educației până în straturile cele mai adânci ale poporului. Odată ce s'a admis că toată puterea și autoritatea în stat emană dela «națiune», în mod firesc a trebuit din nou să se pună întrebarea: Dar cine este această națiune? Merită ea să i se acorde așa de multe și mari drepturi? Și cu toată miopia de cari sufereau unii partizani ai democratismului, nu se putea să nu se vadă și să se recunoască că poporul este foarte înapoiat din punct de vedere sufletesc.

În așa condiție eră învederat că mecanismul constituțional nu putea să funcționeze bine; trebuia să se găsească deci mijlocul de a stârpi ignoranța, de a goni întunericul, care învăluia mințile. Acest mijloc a fost: învățământul declarat ca obligatoriu în prima lui treaptă. Astfel s'a ajuns la democratizarea culturii ca un corolar necesar al democratizării formei de guvernământ.

De aici încolo problemele pedagogice s'au impus și ele din ce în ce mai mult, nu ca o preocupare de lux și în vederea câtorva, ci ca ceva de care depinde

soarta tuturor stratelor sociale. Școala nu mai este un loc îngrădit prin porțița îngustă a căruia să fie lăsați să intre numai câțiva; ea a deschis porți largi și oricine voiește să fie folositor societății e primit, ba, ceva mai mult, e silit să intre și să se încălzească la razele binefăcătoare ale culturii, rămânând ca dacă puterile și mijloacele îl ajută să continue cât de departe, sau să se oprească la un moment dat. Se înțelege că acum problema fundamentală care la rândul ei se impune cu tărie este: De ce mijloace să ne servim pentru ca învățământul acesta să nu rămâie o simplă formalitate?

Aceasta problemă s'a ridicat întâi mai ales pentru școala primară. Cunoștințele ce se predau în această școală fiind pedeoparte recunoscute ca minimum necesare pentru toți cetățenii statului, iar, pedealtă parte, numărul celor însărcinați cu predarea lor fiind mărginit, trebuia să se găsească metodele, cari să dea posibilitatea de a sacrifica cât mai puține din elementele venite în școală.

Leacul s'a găsit în chipul următor. Încă de mult pedagogii luminați au văzut că învățământul nu dă roade excelente din cauză că de obicei profesorul se mulțumește se expuie, mai bine sau mai rău — după putere — câteva idei, preocupându-se prea puțin, dacă cei, în vederea cărora se face expunerea, au urmărit-o; iar pe urmă cere să i se reproducă propriile sale idei, uneori fără să controleze acum măcar dacă sunt pricepute. În învățământ, cu alte cuvinte, predomină papagalismul sau în cazul cel mai bun, adică în cazul când elevii au priceput ceea ce li s'a explicat, atitudinea minții lor e pasivă, ei fiind reduși la rolul de a primi idei făurite și închiegate de a gata. De aceea s'a recomandat o altă cale mai bună, aceea a așa numitei *metode active*. În două cuvinte ea s'ar putea formula astfel: Profesorul trebuie să procedeze așa în cât să determine pe elev de a lucra cu mintea în tot decursul lecțiilor și de a lucra astfel ca adevărurile câștigate să fie oare cum aflate și descoperite de însăși mintea lui, profesorului rămânându-i rolul de a indica numai căile cari conduc la această descoperire. Pedagogia contemporană a primit și a propagat cu entuziasm acest sfat și astăzi el este primit fără rezervă.

Metoda astfel concepută fără îndoială are în teorie avantajii, cari o fac fără contestare superioară din toate punctele de vedere. I se ridică însă în practică o greutate și o greutate mare. Sub acoperișul școlii primare moderne — care și-a însușit întâi acest precept — se strâng tot felul de elemente, dela cele mai bine înzestrate, până la acelea cari sunt pe pragul imbecilității. Tuturor acestora trebuie să li se vâre în minte același număr de cunoștințe, în același număr de ani. E evident că minți așa de deosebit dotate nu vor fi în același grad de active, că unele vor prinde și descoperi ușor adevărurile pe când altele, din contra, vor trebui să fie târâte pe poteci peste măsură de întortochiate și grele spre a ajunge la lumină. Și atunci numai decât se vede picdica: este cum ai pune să alerge un cal de rasă arabă, cu unul greoiu de Normandia și ai vrea ca ambii să ajungă odată la aceeași țintă. E cu neputință aproape. Ce-ți rămâne de făcut? Pedagogia contemporană cu tendințele ei democratice reco-

mandă să astâmpere focul celui d'întâi și să silești și să-l îmboldești pe cel de al doilea peste forțele lui, poate. Învățătorul trebuie astfel să uniformizeze oarecum inteligențele, să scoboare pe cele prea ridicate și să ridice cât mai mult pe cele inferioare. Și acum ajungem la unul din mijloacele de aplicare a metoadei acesteia active. Ca să fii sigur că elevii te urmăresc, ca să te convingi de legătura de idei ce se făurește în mintea lor, ca să-i conduci la descoperirea adevărului prin ei înșiși, trebuie să fii la fiecare moment în contact cu inteligența lor, trebuie cu alte cuvinte să le pui întrebări la cari ei să răspundă. Întrebările acestea puse tuturor și răspunsurile ce se așteaptă prezintă diferite grade de greutate, după mințile elevilor diferit dotați; unii vioi au și elaborat răspunsul, când alții n'au priceput încă nici întrebarea. Dacă învățătorul e puțin conștiincios, se adresează celor d'întâi, cari de obicei sunt puțini; dacă însă voește să-și facă datoria — și aceasta i se impune — de a avea conlucrarea întregii clase, va aștepta, se va chinui, se va răsuci în toate felurile și direcțiile până va vedea că majorității i s'a luminat fața, de acea lumină pe care ți-o dă plăcerea de a fi descoperit un adevăr. În tot timpul acesta cei inteligenți se vor neliniști în bănci, vor sări în sus, vor ridica cu îndărătnicie mâna — dacă li se permite — pentru ca la urma urmei să fie oarecum desnădăjduiți că s'a găsit în fine răspunsul potrivit de altul. Lucru curios—satisfacția și mulțumirea învățătorului și a elevilor buni sunt oarecum în raport invers. Cel d'întâi va trebui să fie după recomandațiile pedagogice — cu atât mai mulțumit cu cât va constata că și cei mai înapoiți au ajuns să-i dea cecace el cere; cei de al doilea din contra.

Și invers când se face apel la lumina celor buni, — procurându-li-se o plăcere — învățătorul nu o face și nu trebuie să o facă decât cu nemulțumirea pe care o are acela care se vede cu regret pus în poziția de a nu fi fost priceput, cu tot tactul pedagogic pe care crede că-l are. În rezumat deci se poate afirma că Pedagogia contemporană în școala primară are o deosebită solitudine pentru mediocritate și sacrifică oarecum elementele bune prin faptul că le stânjenește în progresele pe cari le-ar putea face, dacă nu ar fi ținute să meargă cu același pas cu care merg cele inferioare lor. Iată un adevăr ce nu se poate pune la îndoială.

Știm obiectiile cari se pot aduce acestei constatări și le socotim și noi într-o câțva dreptă. Școala primară este școala națiunii cum am mai spus; ea nu este un templu rezervat numai câtorva ci un lăcaș în cari toți vin să-și înalțe sufletele. Școala primară e democrată și, democrația neadmitând privilegiile de nici un soi, în mod firesc învățătorul trebuie să-și ia rolul de a nivelă de a egaliză cât se poate pe toți viitorii membrii ai Statului. În al doilea rând considerații de ordin material nu dau posibilitatea ca pentru fiecare copil să fie cineva care să-i dea învățătură și care să-și adapteze metodele după aptitudinile lui intelectuale. Însfârșit precocitatea pe care o găsim la unii elevi fiind excepțională, și excepțiile și în bine și în rău prin firea lucrurilor nefăcând regulă, în mod fatal ei trebuiesc sacrificați. Această precocitate apoi la unii este urmată de o stag-

nare și chiar un regres ulterior, dacă e cultivată; iar la alții cu atât mai asigurată e dezvoltarea de mai târziu, cu cât forțele vor fi fost mai economisite în vârsta fragedă a primilor ani petrecuți pe băncile școlii.

Data fiind ținta școlii primare, aceste argumente prezintă oarecare greutate. Nu tot așa stau lucrurile cu școala secundară — și aceasta este problema care ne preocupă în deosebi în cercetarea de față.

Școala secundară, prin însăși menirea sa, diferă fundamental de cea primară. Elevii ieșiți din aceasta din urmă nu merg împreună mai departe: unii — cei mai mulți — se opresc în cale și intră direct în viața practică și productivă; alții se duc în școli de un grad mai înalt, a căror menire este de a le da puțința să se perfecționeze într-o ramură oarecare industrială sau comercială; alții în sfârșit, trec în școala secundară al cărei ideal, cum s'a spus, este: *să formeze pătura cultă a națiunii*. Toți copiii, cari n'au aptitudinile necesare spre a primi și a-și asimila elementele culturii, în adevărul înțeleș al cuvântului, n'au ce căută în școala secundară; o mulțime de alte școli, având la temelie tendințe practice, le sunt destinate. La porțile școlii secundare trebuie să se facă o alegere riguroasă, care să-i asigure elementele cele mai bune, cele mai bine dotate sufletește. Misiunea ei fiind de a forma o clasă selectă, dela sine urmează că elementele ce intră în ea au să fie puțin numeroase, fiindcă puțini numeroși sunt cei ce cu adevărat se ridică peste mediocritate.

Așa stau lucrurile în teorie; în realitate însă — ce crudă e realitatea uneori! știm cu toții cum stau. E la școala secundară o năvală de elemente de tot soiul, năvală pe care autoritatea școlară, cu toată bunăvoința, nu o poate împiedica. Clasele sunt supra încărcate și această supra-încărcare numai favorabilă scopului indicat nu poate fi. Școala noastră secundară este astfel și ea democratică — și nu, cum ar trebui, aristocrată — luând acest cuvânt în sensul lui etimologic. Și dacă ne vom referi acum — când știm acest lucru — la metodele pe care le impune Pedagogia actuală vom vedea accentuându-se și mai mult cusurul pe care îl găsim și la școala primară.

Ceea ce am încercat să schițăm relativ la metodele de predare în școala primară, s'a impus — deși mai târziu, dar s'a impus — și școlii secundare.

Se înțelege că aici s'ar potrivi mai bine aceste metode în cazul când... dar acest caz nu s'ar putea realiza de cât cu greu, poate niciodată.

Se înțelege — nu-i așa? — că cei într'adevăr bine dotați și cari ar corespunde cu idealul pe care și-l făurește școala secundară sunt preă puțini, așa de puțini, că o clasă n'ar putea avea de pildă într'un oraș mare decât maximum zece elevi. Dacă s'ar primi numai aceștia — dacă nu s'ar găsi loc pentru nici un intrus — desigur că metodele actuale ar fi admirabile și ar da rezultate surprinzătoare. Atenția pe care profesorul ar da-o tuturor pe lângă că nu ar întâmpina greutăți materiale, nu ar fi nici măcar o concesie binevoitoare; ea ar fi un drept pe care fiecare elev și l-ar cuceri prin propriile-i forțe și merite. Hotărârile autorității școlare stabilesc însă pentru o clasă inferioară secundară maximum de 60 elevi și de 40 pentru una superioară. În condițiile legale e evident, că, oricum ai face selecțiunea, au să intre pe

lângă puțini buni, o majoritate de mediocri. Iar dacă iei lucrurile cum sunt în realitatea lor, vei găsi în unele școli clase cu câte 80 și 90 de elevi — dintre cari, pe lângă mediocri, o bună parte sunt chiar răi.

Să aplicăm metodele actuale la clasele acestea, astfel alcătuite.

E lucru evident că elevii buni — adică tocmai aceia cărora le e consacrată școala secundară — sunt cei sacrificați. Pedagogia recomandă metoda activă. Dacă ea s'ar mărgini aici, profesorul ar avea latitudinea să puie la lucru mințile bine alcătuite, să se adreseze celor puțini, cari au aptitudini și să sacrifice restul adică majoritatea.

S'ar socoti însă aceasta ca un adevărat dezastru și profesorul ar fi socotit ca un criminal. Pedagogia — cum am spus și mai sus — mai cere și altceva: cere ca majoritatea, — dacă nu se poate unanimitatea — să fie activă. Și atunci o primă greutate este greutatea — materială i-am putea zice — de a ține în frâu un număr așa de mare de școlari. Aceasta fiind înlăturată însă vine cecalaltă. În timpul cât profesorul se muncește prin toate mijloacele să lumineze majoritatea, o parte din școlari — cea mai bună — se plictisește — și nu e vrăjmaș mai mare al învățătorei de cât plictiseala. De aci urmează o scădere generală a nivelului intelectual în școala secundară. Elementele rele și mediocre fac prea puține și prea mici progrese și aceasta datorită propriei lor organizații intelectuale în bună parte; iar elementele bune, elementele cari ar fi fost capabile, sunt ținute pe loc, li se nimicește avântul și cad într'un fel de apatie periculoasă. Astfel se petrec lucrurile. Oricine a intrat în clasa unui liceu și a încercat să aplice metodele actuale nu a putut să nu constate aceasta. Iar dacă cineva contestă afirmarea noastră, apoi de sigur suferă de miopie intelectuală. Și atunci te întrebi: E bine acest lucru? Nu eră oare mai cuminte procederea empirică și lipsită de pretențiozitate a unora din acei bătrâni profesori ai noștri, cari sacrificau aproape toată clasa și se ocupau în special de câți-va favoriți pe cari îi făceau în adevăr să știe și să lucreze ceva?

Nu o idealizare nepotrivită a trecutului ne face să ne punem această întrebare. Să nu se bănuiască iarăși că o condamnare fără recurs, a metodelor actuale, ne determină la aceasta. Este mai mult nelămurirea și nesiguranța pe care o provoacă — oricui vrea să fie conștiincios și voește să aplice cu sinceritate principiile abstracte și teoretice — nepotrivirea între teorie, care e așa de simplă uneori și realitatea concretă, atât de complexă și variată.

E vădit că tendința de a turna în același calapod elemente eterogene și a le turna așa în cât rezultatul să fie defavorabil tocmai celor superioare calitativ, este o tendință greșită în școala secundară. Problema deci care ar trebui să se puie este: pe ce altă cale s'ar putea apuca?

Evident nici nu ne silim să mai discutăm aci puțința de realizare a idealului pe care îl atribuiam mai sus școlii secundare. Elementele cu adevărat bine dotate sunt prea puțin numeroase și Statul democrat contemporan nu-și poate permite luxul de a întreține, cu cheltueli colosale, școli secundare rezervate numai pentru așa de puțini. Mai este apoi și-o altă considerație: unii copii fără aptitudini remarcabile la început, pe cari deci

i-am fi exclus din școala secundară, fac în urmă progrese, cari îi ridică deasupra altora, cari le păreau superiori. Nu există un mijloc uniform și precis de constatare a aptitudinilor, fiindcă natura este foarte capricioasă în posibilitățile de dezvoltare pe cari le fixează diferiților indivizi. Este deci, mai drept și mai prudent să primești în școala secundară elemente mai numeroase spre a-ți rămâne apoi puțința să faci încet, încet, selecțiunea celor cari într'adevăr sunt și se mențin bune. Justificările acestea sunt întemeiate fără îndoială. Nu e mai puțin adevărat însă că trebuie făcut ceva, fie spre a asigura o dezvoltare uniformă progresivă copiilor, cari de la început s'au manifestat ca buni, fie a celor cari, deși slabi la început, își iau pe urmă un avânt mai mare.

Iată în această privință ce credem că s'ar putea propune, ca o încercare, rămânând ca experiența să probeze dacă așa ceva se poate realiza cu folos. În orașele mari în special, în orașele cari au mai multe școli secundare, n'ar fi poate tocmai greu să se înjghebeze niște *clase selecte**). Puțini elevi, cari ar da dovadă de aptitudini deosebite, nu ar mai fi lăsați să toropiască în mijlocul mediocrităților cu cari soarta i-a adus pe aceleași bănci, ei ar fi scoși din acest mediu neprielnic și ar forma o clasă aparte, puțin numeroasă, dar valorând mai mult ca toate clasele populate de numeroșii elevi slabi. Propunerea o socotim ca ușoară de realizat în orașele mari, fiindcă în București de pildă, de la toate clasele I-a sau a II-a a diferitelor gimnazii și licee luându-se câte trei elevi buni, s'ar alcătui o clasă care ar atinge idealul și din punct de vedere al calității și al numărului, care trebuie să fie cât de redus. În asemenea condiții metodele actuale pedagogice nu ar mai prezenta așa de mari dificultăți. Profesorii în sarcina cărora ar cădea mediocrii și răii s'ar ocupa de prima categorie care e și cea mai numeroasă și ar sacrifica cu dreptate pe cei nechemați, fără să aibă remușcarea — foarte dureroasă uneori — de-a fi lăsat în părăsire și neactivitate tocmai pe cei ce meritau mai multă afecțiune; profesorii claselor selecte n'ar mai fi hărțuiți de obligațiunea chinuitoare de a voi să târască pe cei slabi pe poteci grele și cu pași repezi, cât mai repezi și mai obositori spre a ajunge pe cei buni. Fiecare profesor ar întrebuința metoda activă, fiecare va pune pe elevii lui să lucreze cu mintea în clasă, dar își va adapta pretențiile după nivelul intelectual al celor cărora

Nu avem îndrăzneala să credem că propunerea aceasta va da numai decât roade bune, ar rămâne ca experiența să o pună la încercare, dacă ea va găsi o primire binevoitoare. Și iarăși să nu se creadă că nu ne dăm seamă de greutățile de diferite categorii ce i se pot ridica la înfăptuirea ei, mai ales când e vorba de orașele de provincie, care sunt inzestrate cu câte o singură școală și aceea de multe ori puțin populată. Pentru moment însă nu ne propunem discuția acestor greutăți, ci ne mulțumim să afirmăm încă odată că în orașele mari, în București mai ales, se pot realiza *clasele selecte* și că ele ar fi în mod neîndoios necesare.

I. F. BURICESCU

* Un coleg al nostru, căruia i-am făcut cunoscut copriusul acestui articol, afirmă că asemenea clase selecte ar fi existând în Germania. Nu avem posibilitatea pentru moment să controlăm această afirmație; în cazul când ar fi adevărată, propunerea capătă cu atât mai multă valoare.

TEATRU

ASUPRA DRAMEI «ULTIMUL VLĂSTAR»

(Scrisoare din partea autorului)

Prea stimate domnule Profesor,

Când mi-ați cerut acum câțva timp — înainte de reprezentare — un scurt istoric al piesei mele «Ultimul Vlăstar», mă simțeam pus într'o grea încurcătură: trebuie să-mi înving sfiala mea firească, spre a vorbi publicului de aceste lucruri. Astăzi însă, după reprezentare, invitația d-voastră mi-e bine venită. Față de modul cum lucrarea mea a fost primită, care-mi arată cât de puțin și de rău înțeleasă este, mă bucur și vă mulțumesc călduros de prilejul ce-mi dați aici, de a spune câteva cuvinte, cari ar putea contribui la o mai bună înțelegere a acestei lucrări.

«Ultimul Vlăstar» a fost conceput acum vre-o zece ani. Eram în liceu. La una din marile noastre sărbători naționale, toți elevii dintr'o clasă — a cincea, îmi pare — ne-am hotărât să prăznuim marele eveniment reprezentând o piesă națională. Care?.. Părerile erau foarte împărțite. Pe mine nu mă satisfăcea nici una din cele propuse. Atunci, în avântul tinereții, luai o hotărâre eroică «voi scri cu o piesă națională». Tinerețea — vorba domnului Maiorescu — are tot felul de îndrăzneii. Zis și făcut. Mă pun pe lucru. Dar, până să termin, ziua aniversării naționale trecuse de mult, serbarea se dăduse, e drept că fără piesă de teatru.

Subiectul, pe care mi-l propusesem, trebuie să fie național. Pe lângă asta, să aibe ca miez războiul nostru pentru neatarnare, de oarece evenimentul *acesta* avcam să-l prăznuim noi, mâna de copii a căror inimi se înflăcărau și se topeau de duioșie la *unele* gânduri.

Voiam însă să mă feresc de cusururile comune mai tuturor lucrărilor de acest fel: declamații și tirade, vorbe goale și fără rost. După nopți de frământare, mă oprii la subiectul pe care publicul îl cunoaște, cel puțin din dările de seamă ale gazetelor. Pentru ca avântul tinereșc al libertății să iasă și mai bine în relief, trebuie să întâlnească o piedică. O piedică nu întâmplătoare însă, ci o voință, o voință tare și neînfrântă, în slujba unei cauze superioare — așa cum ne învață Aristotel, în care nici *astăzi* n'am încetat de a crede, ori cari ar fi zeflemelele așa zișilor moderni. Și atunci o privești, care de atâtea ori mă izbise, răscolind întregu-mi suflet, mi se înfățișă ca materie de artă.

Zeci și zeci de familii străvechi de boeri moldoveni, odinioară puternice, bogate, numeroase, astăzi sărăcite, risipite în patru colțuri ale lumii în cazul cel mai bun, dar mai adesea pierdute cu desăvârșire, stinse până la cea din urmă viță; casele pline de viață odinioară acum stau mute și pustii, dărăpănate, sălaș favorit al bufnițelor și al huhurezilor. Nu puteam trece pe dinaintea casei pustii a unei familii boeresti din orașul meu de naștere, fără ca să nu mi se zvârcolească sufletul de durere. Și atunci mi-am zis: *asa*, într'un asemenea caz, conflictul ar căpăta cea mai mare intenzitate, ar deveni scăpărător: fiul vrea să lupte pentru neatarnarea neamului, iar tatăl moare și învie la gândul că familia, că

șirul lung de strămoși se vor șterge pentru vecie de pe fața pământului.

Un fapt nou veni atunci să-mi aducă o perspectivă filozofică și să dea o motivare și mai puternică conflictului: Iulia Hașdeu se stinsese. Cel din urmă vlăstar dintr'o familie de cugetători, de literați, de scriitori dispăruse, aruncând o ultimă scânteie, în aceeași direcție, în care lucrase strămoșii, cu mult mai puternică însă decât dâșii. Trebuie dar să fac ca în conflictul acesta să intervină un fel de fatalitate antică, o fatalitate biologică: ultimul vlăstar să fie mânat de o pornire înăscută, războiul să-l poarte în sânge, moștenit dela strămoși, așa cum Iulia Hașdeu moștenise în sânge dragostea pentru artă, literatură și studiu, care, covârșind trebuințele materiale ale vieții, sfârșise prin a distruge viața însăși. Trebuind să fac pe Augustin coborătorul unor generații de războinici, m'am văzut silit să-l localizez în țara Moșilor: numai acolo găseam un mediu potrivit pentru croul meu. La noi, înainte de 77, războaie nu se mai făcuse de aproape două sute de ani. Coborătorul unei familii boeresti dela noi putea moșteni doar apucăturile unui bun gospodar, dorul de aventuri și călătorii prin Europa. Dincolo, ai noștrii luaseră parte neîntrerupt la războaiele monarhiei, cari niciodată nu conteniseră; apoi răscoalele lui Horia și a lui Iancu înălțaseră și dăduseră aripi vechilor avânturi românești. Făcând după aceea pe Augustin un surghiunit, un pribeag, care veșnic suspină de dor după țara lui, dragostea de neam trebuie să fie și mai înflăcărată la dânsul și să-l facă să simtă și mai viu durerile și umilirile naționale.

Aceia, cari nu l-au înțeles pe Augustin, să-și aducă aminte cât de arzătoare este dragostea omului dela munte pentru plaiurile sale, să-și aducă aminte că pe vremea, când Elvețienii slujeau ca mercenari în armatele franceze, era oprit sub pedcapsă de moarte să cânte cineva din buciom doina elvețiană, *cântecul vacilor*, care făcea pe mercenari să dezerteze, ori să se sinucidă! Cine socotește ca tirade și declamații cuvintele de foc, prin cari Augustin își revarsă durerea, n'a fost niciodată tânăr.

Pe de altă parte, spre a face pe bătrânul Axente și mai înverșunat în contra războiului, spre a înțeți și mai mult groaza lui pentru măcel și vărsare de sânge, am ținut să-l arăt ca un om, care și-a pierdut toți copiii — 8, nu 11, cum s'a înțeles — în război, care s'a îndreptat că războiul n'aduce adesea nici un folos; bietul Iancu pentru ce a înebunit după 1866?... N'a văzut oare că miile de vieți jertfite în 1848 s'au stins fără folos? Că nici o dreptate nu li s'a făcut Românilor? Că pumnul acesta de eroi au fost pururea înșelați și sacrificați pentru interesele altora? Și un biet bătrân nenorocit ca acesta, care trăește ca într'un mormânt în recea lui odăiță mută, vorbind numai cu morții lui și, îmbrățișând numai umbre, cum ar putea să trăiască altfel decât în trecut? Dar el însuși o spune: «e o stafie, *stafia vremurilor moarte*».

Acesta a fost conflictul, pe care dela început l-am pus în centrul lucrării mele. Cu vremea, Ultimul Vlăstar a trecut prin multe și mari schimbări. Ceeace ce a rămas însă totdeauna, a fost ciocnirea aceasta de idei și

simțiri, diametral opuse, întruchipați în acești doi oameni: unul venind din trecut, trăind și întorcându-și pașii numai spre trecut, celalt luând înaintea viitorului, care înaintează prea încet pentru nerăbdarea lui, și dânduși trupul și sufletul spre a aduce mai curând la îndeplinire acest viitor.

Acestea sunt lucrurile de căpetenie, mult stimatul meu profesor, pe cari țineam să le spun. Celelalte sunt de mâna doua. Mă întrebați, dacă am urmat după vre-o tehnică? Nu. Drama mea, așa cum este astăzi, bună rea, a crescut încetul cu încetul. Am ținut-o ani de zile închisă în sertar; din când în când o scoteam și-i făceam îndreptări ici, colo, potrivit cu o tehnică a bunului simț. Nu m'am gândit niciodată la factura vreunei piese streine, care să-mi slujească drept model. Cineva îmi spunea deunăzi că scena, când Axente desfășură înaintea lui Augustin morțile grozave, cari i-au secerat copiii, e imitată după vestita scenă din Hernani a lui Hugo, când don Ruy Gomez arată lui don Carlos portretele strămoșilor, trăiți și răposați în cinste. Nici pomeneală. Scena aceasta e una din acelea, cari au rămas neschimbate dela început până la sfârșit cu toate modificările textului; iar pe când am scris-o, *nu cunoșteam pe Hugo*. Altcineva—o persoană oficială—afirmă că am vrut să fac contrarul de ce a făcut Corneille în Horace. Nu pot să-mi aduc aminte exact dacă cunoșteam pe atunci opera marelui tragedian sau nu, ceea ce pot afirma cu mâna pe conștiință, este că nu m'am gândit să fac nici ce a făcut Corneille, nici ce n'a făcut. De altminteri, dacă ar fi vre-o *imitație* la mijloc—o! dar cuvântul îmi produce groază—nu m'ași rușină de loc s'o spun. Am curajul părerilor și faptelor mele.

Mai îmi cereți să vă arăt greutățile, pe care le-am întâmpinat până a ajunge la reprezentare. Mai bine voiesc să le trec sub tăcere: îmi răscolesc atâtea amintiri dureroase. Și apoi, uitați-vă: greutatea cea mai mare o întâmpin acuma: piesa mea nu place unei părți din public, din anumite cauze; unele din acestea se pot înlătura, dar altă parte nu. În prima categorie intră câteva amănunte de tehnică, semnalate de acea critică care e de bună credință, amănunte care vor fi revăzute și îndreptate la apropiata reluare a piesei. De altfel, dacă unele lucruri bat tare la ochi unei părți din public, este că *această* parte din public s'a deprins preă mult cu factura lui Bernstein și cu piese ca Sherlock Holmes. Pentru aceștia însăși dramele clasice ale lui Gothe li s'ar părea plicticoase și dacă le-ar *răbdă*, ar face-o pentru că sunt *consacrate*. Din fericire—căci altfel ar fi de desperat—mai este partea cealaltă din public, a cărei inimă bate la priveliștea durerilor *românești* și nu privește drept tirade și declamații expresiunea unor suferințe, cari sunt ale noastre, ale tuturor, sau, cel puțin, *au fost*, pe vremea acelei frumoase și unice epoci în viață—tinerețea,

În a doua categorie intră acel mod de manifestare al preotului Axente Șoiman. Aici, felul cum dânsul reacționează față cu loviturile ce se abat asupra lui, nu se poate schimba. Cine înțelege pe acest biet bătrân, vede, își dă seama, că el *trebuie* să facă ceea ce face. E șuroiul care, ca și Augustin, se poate abate la dreapta

ori la stânga, dar, ca să-l oprească din cale, nici o putere omenească nu e în stare.

Mulțumindu-vă călduros pentru atențiunea ce ați bine voit să acordați unui modest scriitor, al cărui gând nu este de cât îmbogățirea prin artă a culturii naționale, vă rog să primiți salutările mele și felicitările cele mai sincere pentru bunul gând de a scoate iar la lumină folositoarea și instructiva *Noua Revistă Română*.

Craiova, 6 Octombrie, 1908.

NICOLAE PANDELEA

Pasta de dinți
HENȚIESCU
Cea mai igienică
și
antiseptică

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ
ENCICLOPEDIA SOCEC
Povestirile lui Mihail Eminescu
(Făt-frumos din lacrimă, La aniversara, Cezara, Sărmanul Dionis)
Cu studii literare de MIHAIL DRAGOMIRESCU,
un portret și un indice rezumativ
COSTIN-P
BIBLIOTECA CULTURALĂ (autori români clasici)
No 9-10
PREȚUL 55 BANI